

solvere pœnitentem secundum ejus conscientiam probabilem, licet Confessarius contrariam teneat tanquam probabiliorem? 2um. an etiam teneatur Confessarius se conformare sententiæ probabili pœnitentis? In utroque tamen casu supponendum, quod Confessarius non judicet opinionem alienam esse certo falsam, vel tenuiter tantum, dubie aut probabiliter probabilem.

281. R. 1°. Licet operari etiam secundum opinionem *alienam* probabilem. *Ratio*: quia non opus est ad iudicium ultimum formandum, ut antecedit assensus iudicii directi de veritate objecti, sed sufficit iudicium de sola probabilitate objecti; ergo possum sequi hanc opinionem ex iudicio reflexo, licet eidem directe non assentiar; *excipe*, nisi hæc operatio cederet in fraudem aut damnum alterius.

2°. Confessarius non tantum potest, sed et debet se accommodare sententiæ probabili pœnitentis, contra opinionem probabiliorem quam ipse tenet. *Ratio*: quia pœnitens sic dispositus habet jus ad absolutionem, sive est in possessione juris ad eam obtinendam; ergo. In quo casu hoc modo debet sibi CONFESSARIUS formare iudicium: quamvis mihi *probabilis* sit, v. g. pingere vel scribere die festo lucri gratia, esse illicitum, vel restitutionem esse hic et nunc faciendam etc.; tamen cum opinio mea non excedat fines probabilitatis, et contraria pœnitentis sit etiam *vere probabilis*, ac ipse præterea non teneatur opinionem suam deserere et sequi meam; non possum iudicare eum esse indispositum; ergo cum peccata illius audiverim, neque liceat mihi abrumpere Sacramentum, aut negare absolutionem, ad quam pœnitens jus habet, possum et debeo eum absolvere, præscindendo interim ab opinione mea propria, quæ huc se habet impertinenter.

Si ais 1°. Pœnitens est subjectus Confessario, adeoque debet ejus sententiam amplecti, aut si nolit ad mentem Confessarii restituere etc., non est rite dispositus. 2°. Confessarius agit ut *judex et superior*; ergo non debet ferre sententiam secundum opinionem pœnitentis tanquam rei et subditi, alias inverteretur ordo.

R. *Ad 1. D.* Pœnitens est subjectus Confessario in ordine ad peccata et necessariam dispositionem ad Sacramentum *C.* quoad omnes opiniones *N.* primum autem hic supponitur adesse in pœnitente, neque pro secundo habetur præceptum, ut nempe quis teneatur restituere, quando prudenter iudicat se ad id non obligari.

R. *Ad 2. N. C.* Sententia Confessarii partim est iudicium de *dispositione* pœnitentis, partim absolutio; utrumque autem formandum est secundum conscientiam pœnitentis; ergo cum pœnitens sequendo suam opinionem probabilem, non peccet, aut peccaverit, ut supponitur, iudicandus est rite dispositus, ac consequenter absolvendus. Dispar autem hic est ratio a *foro externo*, ubi quæritur, quid et quomodo res in se sit, v. g. an ager ad hunc reipsa pertineat? an hic rem furtivam possideat? ubi non attenditur ad *opinionem* litigantium, cum hæc non faciant rem ita esse, vel non esse, sed ad argumenta directa, quæ rem vel furtum probant, vel non probant.

O. A. M. D. G.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE LEGE, AETERNA, NATURALI.

ARTICULUS I.

Quidditas, Proprietates, Divisio Legis.

1. *Dico I.* Lex est quædam regula et mensura, secundum quam res quælibet inducitur ad operandum, vel ab operando retrahitur; hoc sensu non solum consilia et præcepta, sed etiam regulas artis, et omnem inclinationem naturalem complectitur: sic dicimus leges grammaticæ, mercaturæ, militiæ: Prov. 8. 29. dicitur, *legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*: Apostolus ad Rom. 7. 23. inordinatam appetitus sensitivi inclinationem vocat *legem membrorum et peccati*: Joan. 7. 19. sumitur pro opere per legem præcepto, *nemo ex vobis facit legem*: item pro conditione in contractibus, v. g. *ea lege*, ut hoc vel illud fiat: pro libro, disciplina, Religione leges continente, uti dicimus Legem gratiæ, Legem N. T.; verum omnes hæc acceptiones sunt *impropriæ*; hinc

Lex *proprie* dicta est *ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitatis, promulgata*; equidem tria involvit, Legislatorem regulantem, subjectum regulatum, et signum externum: hic vero potissimum quæritur de eo, secundum quod est in *regulante*; dicitur

Ordinatio rationis, quia involvit geminos actus Legislatoris, unum intellectus, quo ordinat faciendam, alterum voluntatis, quo obligat ut fiant; et *rationis* quidem *efficacis*, non tam respectu operis præscripti, cum leges continuo violentur, quam respectu obligationis, quæ afficit subditos: omnis enim lex ad aliquid obligat, et per hoc differt a *consilio* quod, licet regulam agendi proponat, lex tamen non est, quia non importat voluntatem Legislatoris efficaciter obligantem. Quamvis ergo Legislator libere condat vel non condat leges, conditas moderetur vel abroget libere; nequit tamen obligationem legis tollere, quamdiu lex perseverat.

Ad bonum commune, seu communitatis perfectæ, quem in finem Deus ordinavit potestatem publicam, sicut et ipse, quamvis operetur omnia ad suam gloriam, non suam per leges quærit utilitatem, sed nostram felicitatem. Communitas autem perfecta dicitur illa, quæ in ordine ad bonum commune sub aliquo capite copulatur, sibi que soli sufficit ad consequendum suum finem, uti universum genus humanum respectu legis naturalis, Ecclesia respectu legis ecclesiasticæ, Imperia et Regna respectu legis civilis, Religiosi Ordines respectu suæ Religionis, Principatus et Civitates, quamvis respectu totius Regni sint imperfecta, tamen absolute perfecta communitas censentur: non item Domus vel Familiæ privatæ, quæ plerumque ordinantur ad bonum duntaxat privatum patrisfamilias, nec firma pace gaudere possunt, nec in vicinos molestos aut furem domesticum pro gravitate rei animadvertere, suæque saluti sine Magistratus politici auxilio prospicere.

Ab eo, qui curam communitatis habet: lex enim juxta receptum juris ac sapientium usum non est præceptum qualecumque, sed publicum; proin ferri debet ab habente auctoritatem publicam, per quam non tantum intelligitur potestas æconomica vel dominativa circa personas privatas et communitates imperfectas, e. g. patris in filium, mariti in uxorem, domini in servum, heri in familiam: sed requiritur potestas politica, gubernativa, et jurisdictio sublimis, vi cujus legislator præsit communitati perfectæ, cum jure illam regendi, et quidem supremo vel huic proximo, qualem in Ecclesia habet Papa, in Regno Reges, in Provinciis Principes, in Diœcesibus Episcopi etc. Judices autem inferiores, Superiores immediati et subordinati possunt imponere subditis præcepta, non leges stabiles toti communitati, nisi forte ex vicaria legislatoris potestate aut consensu; est vero sententia judicis potius lata juxta legem, seu declaratio legis.

Juxta communem modum loquendi, Decreta Pontificum dicuntur Constitutiones, Imperatorum Leges, inferiorum Principum Statuta, Superiorum minorum, si ferantur a jurisdictionem habente, Præcepta; si a non habente jurisdictionem, Contractus; ad unum hominem privatum directa, Mandata. Leges denique aut unum aut paucos respicientes vulgo dicuntur Privilegia, quæ sunt vel in gratiam, vel in odium. Si quando leges ecclesiasticæ dicuntur præcepta Ecclesiæ, inde est, quod Lex, Præceptum, Statutum, Jus sæpe in eadem significatione sumantur.

Promulgata, h. e. intimata subditis, cum nemo possit obligari ad incognitum.

2. Dico II. Proprietates legis sunt:

1°. Ut sit *possibilis*, non solum physice, sed moraliter etiam, spectata scilicet fragilitate humana. Impossibile *simpliciter*, quod omnino non possumus, v. g. suscitare mortuum, nullus legislator præcipere potest, quia quod non cadit sub libertatem, neque cadit sub moralem obligationem: impossibile *secundum quid*, quod quidem non possumus solis naturæ viribus, sed cum auxilio gratiæ nobis oblato, præcipiunt Deus et Ecclesia, uti est valida confessio: impossibile *moraliter* est, quod non possumus sine magna difficultate, ad tale obligat lex naturalis *negativa* prohibens intrinsece mala; hinc neque ad mortem evitandam licet negare fidem, aut fornicari: imo lex *irritans*; hinc impedimenta matrimonii non cessant, licet mortis commina-

tione adigaris ad contrahendum cum consanguinea vel affine. Aliud est de præcepto naturali et divino *affirmativo*. Multo minus moraliter impossibilia, v. g. ut omnes sequantur consilia Evangelica, præcipere potest legislator humanus, cujus potestas humanæ imbecillitati accommodari debet; neque is jus habet in vitam aut famam civis innocentis, aut in bona fortunæ magni momenti, nisi id gravis reipublicæ necessitas exigat, vel si transgressio legis humanæ fieret ex circumstantiis *intrinsece* mala, scandalosa, divino honori aut religioni injuriosa.

2°. Ut sit *honestæ et justæ*: nam cum Deus potestatem legislativam dederit, non ad destructionem, sed ad ædificationem subditorum, lex non potest præcipere quidquam turpe, aut quod non sit honestum, sive *ex natura sua*, sive *ratione finis*, ad quem a legislatore ordinatur. Tametsi vero objectum sit bonum e. g. jejunium in pane et aqua, ideo non statim potest præcipi, nisi servata insuper forma justæ, ne legislator peccet contra justitiam *legalem*, nocendo bono communi; contra *commutativam*, exigendo a subditis ea, ad quæ jus non habet; contra *distributivam*, imponendo onera non servata æqualitate proportionali. In *dubio* de justitia legis lex servari debet, tum quia legislator habet jus altius, et est in possessione; tum quia regitur consilio altiore, et rationibus universalibus, quæ sæpe occultæ sunt; tum quia nimia foret non parendi licentia.

Leges humanæ quandoque tolerant vel permittunt *mala quædam*, ut majora impediatur, quod ipsum commune bonum nonnunquam exigit, et recta ratio suadet. Lex civilis non proprie permittit *inhonestæ* tanquam licita, v. g. patri vel marito interficere adulterum cum filia vel uxore deprehensum; imo non potest ita permittere contraria juri naturali, divino, aut ecclesiastico in re spiritali, sed ea duntaxat tolerat et non punit: ubi vero quædam *iniqua* per legem videtur facere licita, e. g. dissolutionem matrimonii ob fornicationem, præscriptionem cum mala fide, aut prohibere secundas nuptias, correctum est jus *civile* per jus *canonicum*.

3°. Ut sit *lata pro communitate, et propter bonum publicum*: nam juxta sensum communem et vulgarem legis acceptionem *lex a præcepto* distinguitur per hoc, quod *præceptum* imponatur personis particularibus, eis que adhæreat: sic nemo pro lege habet illud præceptum Gen. 21. ABRAHAMO datum de ISAACO immolando, omnes vero pro lege habent illud Gen. 2. datum Adamo præceptum de non edendo pomo velito, quia datum fuit ADAMO tanquam hominum capiti. Opus tamen non est, ut leges semper ferantur pro communitate *collective* sumpta, sed sufficit, si personas distributive acceptas tanquam membra communitatis respiciant. Si lex pro *commodo* duntaxat *privato* lata est, communitas irrationabiliter gravatur novo onere vel obligatione, quin hæc compensetur communi utilitate. Ad hæc *Tyrannum* auctores discernunt a *Rege*, quod ille bonum mere privatum, hic vero bonum commune spectet. Demum sicut finis communitatis est publica felicitas, ita et legis, quæ ad hunc finem dirigere communitatem debet.

Si ais: Leges sæpe feruntur in *bonum privatorum*, v. g. pupillorum, viduarum et militum, uti patet etiam in privilegiis, in legibus tributorum, in lege de tuenda vita, de danda elemosyna, de præcepto pœnitentiæ, de lege

præscriptionis pluribus damnosa; ergo non feruntur necessario propter bonum publicum.

R. Omnes hæ leges saltem *mediate* referuntur ad bonum publicum, cum plurimum intersit communitatis, ut privati etiam tanquam partes sint bene constituti, ut Principes necessariis ad conservandam dignitatem et tuendam rempublicam patriæ subsidiis instructi sint, ut pupilli et viduæ per leges a dolis et fraudibus defensi, milites ad defensionem reipublicæ parati ac expediti, bene meriti privilegiis ac præmiis affecti, ac demum ut ne pauperes consumat inopia, dum omnibus affluunt divites. Pariter bonum publicum exigat, ut tollantur lites et incertitudines bonorum, ut acuat industria et cura civium, ut privilegiati non impediatur ab usu sui privilegii; ergo tam privilegia, quam lex præscriptionis ad bonum publicum conducunt. Leges vero etiam quandoque non immerito ob utilitatem reipublicæ *aliquod damnum privatorum* permittunt, aut etiam intendunt, cum bonum publicum privato sit præferendum: modo non sint tot incommoda particularia, ut aliorum commodis præponderent, nec sub falsa tantum specie boni communis damna privatorum procreentur.

4° Ut sit *stabilis ac perpetua*, tum ex parte *ferentis legem*, qui stabiliter obligare intendit; tum ex parte *subditorum*, quia lex fertur pro communitate, ejusque bono, illa vero est permanens, semperque exigit suum bonum; tum ex parte *ipsius legis*, quia cum feratur prospiciendo ad futura, et gubernatio ut sit utilis, debeat esse stabilis ac uniformis, lex semel lata semper durat, donec vel revocetur, vel materia aut finis sic mutetur, ut justa esse desinat: sic lex æterna et naturalis est perpetua, lex Mosaica erat stabilis, quamdiu ejus finis non cessavit, lex Evangelica perstabit usque ad consummationem seculi; proin leges etiam humanæ, ut sint veræ *leges*, et non tantum *præcepta*, stabiles esse debent. Id certum generatim, legem non expirare cum morte legislatoris, sicut nec privilegium cum morte concedentis: præceptum vero aut mandatum expirare per mortem præcipientis aut mandantis, si data sint *simpliciter*, non item si per modum *sententiæ*, quæ est legis interpretatio; hinc regulæ Cancellariæ, eo quod morte Pontificis expirent, tantum sunt leges *secundum quid*; quanquam ea, quæ generaliter statuunt, v. g. circa resignationes et reservationes beneficiorum, ex speciali dispositione Pontificum vim legis habeant.

Quæ adhuc conditiones legis enumerantur c. 2. *Erit autem. D. 4.*, facile reduces ad prædictas legis proprietates.

3. *Dico III.* Lex generatim dividitur in *æternam*, quæ est voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, et perturbari vetans: et in *temporalem*, quæ dicitur lex creata, vel extra Deum existens. Hæc subdividitur in *naturalem*, quæ est veluti naturæ quædam proprietas, ab auctore naturæ homini indita: et in *positivam*, quæ est lex addita naturali, vel *divina* et immediate a Deo lata, ut V. et N. Testamentum, vel *humana* proxime ab hominibus inventa et posita, estque vel *civilis* ordinata ad publicam communitatis gubernationem, ad temporalia jura tuenda, et rempublicam in pace ac justitia conservandam, vel *ecclesiastica* seu *canonica*, quæ ad finem supernaturalem, divinum cultum et salutem animarum a potestate specialiter per Deum data potissimum refertur; huc etiam reducitur *jus gentium*, de quo infra.

4. *Observa I.* Quia homo considerari potest secundum duplicem naturam, vel *puram* et substantiam luminis rationalis, vel *gratiæ* et supernaturale lumen fidei; hinc alia lex est *simpliciter* naturalis, alia *respective*, seu supposito lumine fidei, quarum utraque semper necessaria fuit ac est toti generi humano: nunquam enim caruit aut carere potest illa lege, cujus factores justificari possunt, *ad Rom. 2.* et 3. Lex divina positiva *libere* a Deo lata est, saltem quoad modum promulgationis: quamvis enim præcepta etiam *moralia* necessaria complectatur, alia tamen libera continet, ut sunt *ceremonialia*, et voce vel scripto libere fuit hominibus manifestata; hinc leges positivæ vel sunt *necessariæ*, quando monstrant utilitatis communis consequendæ viam unicam: vel sunt *arbitrariæ* seu non necessariæ, quando inter plurimas vias consequendæ utilitatis publicæ aut optimam monstrant, aut inter æque commodas unam determinant; hæ ratione *materiæ* dicuntur positivæ, illæ naturales.

2. *Effectus legis* est facere hominem bonum, et legis quidem supernaturalis per virtutes supernaturales, legis naturalis per virtutes morales: legis civilis, ut fiant boni cives; ecclesiasticæ, ut fiant boni Christiani, saltem quoad actus exteriores; idque lex præstat *per se*, et ex intentione legislatoris, licet *per accidens* et ex malitia hominum iste effectus impediatur.

Actus legis sunt, præcipere, prohibere, permittere et punire: quippe ex actibus humanis, qui a lege diriguntur, quidam ex genere suo boni sunt, et hi præcipi possunt: alii sunt mali, qui prohiberi debent: alii indifferentes, et hi permittuntur. Quia vero legi proprium est, non solum dirigere, sed efficaciter etiam inducere ut sibi obediatur, id puniendo evincit. *Præmiare* quilibet potest, neque publicam exigit auctoritatem, uti *punire*; proin præmiare non est actus legis.

ARTICULUS II.

DE LEGE ÆTERNA.

3. *Nota.* Per legem æternam hic non intelligitur omnis illa lex, quam Deus decrevit sancire in tempore etiam *libere*, alias lex Mosaica esset æterna; sed tantum *necessariæ*, quæ concipitur ut actus, quo Deus velit necessario regulari creaturas, si quas condere decernat. Differt autem a *lege naturali*, quia hæc extenditur ad solas creaturas racionales, quibus per lumen rationis intimatur, illa vero etiam ad irracionales: a *lege positiva*, quia hæc connotat creaturas actu existentes, et multa præcipit, quæ in se necessaria non sunt; lex vero æterna nec præcipit, nec prohibet, nisi intrinsece bona vel mala, estque omnino immutabilis, cum lex positiva solum ex voluntate Dei habeat, quod non mutetur: ab *ideis* et *providentia divina*, quia ideas concipimus ut exemplaria in mente Dei efformata ab æterno, secundum quæ Deus omnia fieri velit; providentiam ut executricem, quæ regulam illam in tempore exequatur; legem æternam ut summam rationem gubernativam omnium actionum et motionum. Porro lex æterna nunquam *immediate* obligat creaturas racionales, sed mediante semper alia lege æternam applicante; potest autem participari ab alia lege vel *formaliter*, si hæc idem præcipiat

et prohibeat: vel *virtualiter*, quatenus lex alia habet a lege æterna tum auctoritatem obligandi, tum conformitatem cum illa; hinc quæritur 1. de *existentia* legis æternæ, 2. de ejus *subjecto*, 3. de illius *derivatione* in alias leges.

6. *Dico I.* Existit lex æterna.

Prob. Lex æterna est summa ratio, et constans ac necessaria voluntas, res omnes in suos fines ordinandi: sed hæc datur in Deo, qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, Sap. 8. 1.; ergo.

Conf. 1°. Sine lege æterna nunquam nobis constaret de bonitate legum humanarum; utpote quæ ex se defectibiles non commensurarentur cum regula indefectibili. 2°. Legem æternam dari, non solum SS. Patres, sed Plato etiam, Cicero, alique gentiles agnoverunt; Tullii L. 2. de Legibus verba sunt: *hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenis excogitamam, neque scitum aliquid esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum reget, imperandi prohibendique sapientia.* Fuit autem hæc semper lex proprie dicta, obligans saltem in actu primo: est enim ordinatio rationis ad commune bonum universi ab eo, qui curam habet communitatis, Deo scilicet supremo gubernatore lata, et in tempore promulgata creaturis rationabilibus, quales cum semper possibles fuerint, etiam lex hæc semper promulgari potuit. Juxta D. Thom. hic. q. 91. a. 1. promulgata etiam ab æterno fuit Verbo divino, quatenus idea res omnes gubernandi ac ordinandi ad fines suos, fuit illi per generationem æternam communicata. De facto promulgatur per legem naturalem cuilibet homini inditam, quæ spectata ut est in legislatore et in actu primo tantum obligans, est ipsa lex æterna Dei.

Si ais: Lex ista non fuit promulgata ab æterno, cum nemo esset, cui Deus imperaret; ergo nec gubernatio, nec dominium, nec jurisdictio, proin neque lex ulla fuit ab æterno.

R. In Deo datur ab æterno providentia, sive ratio practica totius dispositionis et gubernationis Universi; ergo et lex æterna. Quamvis autem homines ab æterno non sint, et jurisdictio consequenter non potuerit esse ab æterno, sicut nec gubernatio et dominium, tamen lex Dei potest esse æterna, tum quia hæc secundum statum, quem habet in legislatore, ab æterno est, tum quia consistit in actu immanente Dei, prout SS. PP. et TT. intelligunt, in quo juxta eos satis salvatur ejus essentia; dominium autem et gubernatio dicuntur actum transeuntem.

7. *Dico II.* Legi æternæ subjacent omnia creata tum necessaria, tum libera.

Prob. 1um. Omnes actiones et motus rerum irrationalium et naturalium habentur ab immediata inclinatione, quam Deus dedit rebus omnibus ad fines suæ naturæ debitos et præfixos; hinc Ps. 148. dicitur: *ignis, nix, grando, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus:* Prov. 8. *legem ponebat aquis, ne transirent fines suos:* Matth. 8. *venti et mare obediunt ei:* S. Aug. L. 19. de Civ. Dei c. 22. ait: *nihil a legibus summi creatoris, ordinatorisque subtrahitur, a quo pax universis administratur.*

Prob. 2um. Omnes actiones humanæ morales legi æternæ subjiciuntur ex eo quod, si bonæ sint, ex illius directione et motu fiant, si malæ, prohibeantur, et dum contra voluntatem Dei prohibentem fiunt, incidant in voluntatem justissime punientem; indifferentes quoad objectum, et supererogatoriae actiones eidem subjacent, quatenus tali vel tali modo fieri debent, ne evadant malæ, quatenus non debent contemni, et quatenus parati esse debemus ad eas eliciendas, prout vel Dei gloria, vel salus nostra, vel reipublice necessitas aut utilitas postulat, quod patet in consiliis Evangelicis, Matrimonio, aliisque.

Dixi, omnia creata: nam Deus ejusque actiones immanentes non subjacent legi æternæ, cum hæc sit regula habens vim obligandi tanquam aliquid superius, et stricte sumpta respicit subjecta defectibilia et gubernationi subdita: sed hæc non cadunt in Deum, qui ipse sibi sua lex est, et cujus voluntas est essentialiter indefectibilis, atque identificata cum lege æterna; quoad operationes ad extra juxta D. Thom. hic q. 93. a. 4. eatenus eidem subjici concipitur, quatenus eas non operatur, nisi ex dictamine legis æternæ.

Si ais: Creaturæ irrationales non sunt capaces obligationis moralis; ergo nec legis. R. D. C. ergo nec legis proprie talis C. improprie talis N. hinc illarum obedientia non est nisi metaphorica, scilicet ipsa naturalis necessitas. Ad hæc disparitas est in eo, quod lex æterna, quatenus attingit actiones morales, sit indispensabilis, quatenus vero irrationales et necessarias, subinde quasi dispensetur juxta S. Aug. L. 23. cont. Faust. c. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis cursum solitumque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur; contra illam vero summam naturæ legem a notitia remotam tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit.* Illa tamen dispensatio in naturalibus et necessariis adhuc conformatur legi æternæ quoad aliam partem; sic statio solis fuit quidem dispensatio legis motui solari propriæ, sed conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, si debitus iis modus insit et causa.

8. *Dico III.* Omnes aliæ leges ab æterna Dei lege derivantur.

Prob. Omnes aliæ leges ab æterna participant potestatem obligandi, et æquitatem: nam ad Rom. 13. *non est potestas, nisi a Deo.* Prov. 8. Deus ipse dicit: *per me Reges regnant, et legum conditores justa discernunt;* unde S. Aug. infert, nihil in temporali lege justum esse, quod non ab æterna derivetur. Derivatur autem lex naturalis tum virtualiter, tum formaliter a lege æterna, quia quæcumque præcipit aut vetat, imperantur etiam ab æterna, et quidquid habet roboris ad obligandum, quidquid justitiæ ac æquitatis, habet a lege æterna.

Lex divina derivatur in multis formaliter, v. g. quoad præcepta Decalogi: in aliquibus etiam tantum virtualiter, quæ videlicet sunt determinatio legis æternæ; uti sanctificatio Sabbati: aliqua sunt præcepta, quæ non exprimit lex æterna, ut circumcisio etc. Participatio autem legis æternæ in lege divina est aliis excellentior, eo quod immediatius quoad obligationem a divina auctoritate emanat, quamvis per hominem vel angelum applicetur et promulgetur. Lex humana etiam in aliquibus derivatur formaliter, in plurimis virtualiter, siquidem leges tum ecclesiasticæ, tum civiles idem præcipiant aut prohibeant, quod lex æterna: plures vero aliæ imperant non imperata a lege

æterna, ac solum determinant multa quoad materiam, quantitatem vel pœnam. Quamvis autem omnia a lege etiam humana prohibita sint *injusta*, præsertim ratione circumstantiarum v. g. in exportatione frumenti, tamen sunt tantum *injusta consequenter*, non antecedenter, nec vetita a lege æterna nisi *conditionate* et ex hypothesi, quod tunc *injusta* et per se noxia futura erant.

ARTICULUS III.

DE LEGE NATURALI.

9. *Nota I.* ATHEI sicut Deum, ita Dei legem negant scriptam in cordibus nostris. CARNEADES, ARCHELAUS, EPICURUS et alii quidam Ethnici negarunt, quidquam natura justum vel injustum, honestum vel inhonestum esse, eo quod homines ipsi sibi pro lubitu suo et commodo jura sanxerint. Hos secuti cum suo duce MACHIAVELLO pseudo-politici, et recentiores libertini legem naturalem conantur evertere, dum Dei et creaturæ eandem esse substantiam docent, jus naturæ vel in cujusvis cupiditate reponunt, vel ex potentia naturaliter innata æstimant, et quisque suis animi affectibus utut indomitis jus naturale, ejusque principia accommodat. Non minus pernicioosa doctrina illorum est, qui juri naturali vel omnem denegant obligationem, vel ejus vim obligandi duntaxat repetunt ab imperio humano; nimirum ut Reges ac Principes eximant a lege naturali, tetra illa axiomata orbi obtrudunt: *in summa fortuna id æquius, quod validius: si jus violandum, regni causa violandum; imperii gratia injuria in jus migrat: Decalogus lex privatorum est, latior licentia data potentibus etc.*

Verum existere legem naturalem, eamque habere vim obligandi in conscientia, h. e. dari complexum aliquod ex illis principiis moralibus, quæ Deus ceu auctor omniumque providus gubernator hominum mentibus inscripsit, et quorum præcipua capita tabulis lapideis a se insculpta postea Moysi dedit, nemo sanæ mentis unquam negavit; imo sicut de illo semper tractarunt DD. catholici in Theologia scholastica vel morali, in Jurisprudentia vel Ethica, sic unanimis de illo habetur consensus non solum catholicorum, sed et reliquorum acatholicorum et gentilium.

10. *Nota II.* Variant auctorum sententiæ de eo, in quo consistat lex naturalis: VASQUEZ et WOLFIVS naturam rationalem, SUAREZ, LAYMANN, et plures alii tum TT., tum JCTi, rectam rationem esse volunt legem naturalem: quidam vero statuunt voluntatem divinam, et legem æternam confundunt cum naturali. Tametsi vero lex naturæ sit lex æterna, prout hæc est participata in *subjecto regulato*; lex tamen æterna potius spectatur, prout est in *legislatore regulante*, estque magis universalis, quippe ad creaturas etiam irracionales extensa. Est ergo lex naturalis aliquid a lege æterna participatum; de quo hic quæritur, quid sit in *subjecto regulato*, utpote homini juxta SS. PATRES intrinsecum et innatum?

11. *Dico I.* Datur lex naturalis ab auctore naturæ necessario constituta ab

æterno, et per lumen rationis promulgata, habens vim *directivam* et *coactivam*.

Prob. 1um. APOSTOLUS ad Rom. 2. 14. ait: *Gentes quæ legem, positivam divinam, non habent, naturaliter ea, quæ legis, naturalis, sunt, faciunt: ejusmodi legem, positivam, non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis, naturalis, scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum.* S. HIER. ep. ad Algas. q. 8. ait: *Ista lex, quæ in corde scribitur, omnes continet notiones, et nullus est, qui hanc legem nesciat:* S. Ambr. L. 9. ep. 71. *Ea lex non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profuso quodam naturæ fonte in singulis exprimitur:* S. AUG. L. 2. Conf. c. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est:* et L. 2. de serm. Dom. c. 15. *Quis scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* SENECA ep. 50. ad Lucil. scribit: *Primi mortalium, et ex iis geniti naturam incorrupte sequebantur, eamque habebant et ducem et legem.* Inde etiam patet promulgatio legis naturalis, maxime juxta illud Ps. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine!*

Conf. Ratione. 1°. Deus hominem condidit ad suam gloriam ita, ut solus Deus potuerit esse finis ultimus et beatitudo hominis per cognitionem et amorem possidenda; ergo cum hæc ordinatio sit *necessaria*, Deus auctor naturæ infinite bonus, sapiens et providus *necessario* debuit præcipere quidquid ad hunc finem requiritur, et *necessario* prohibere quidquid illi repugnat. 2°. Est quidam *justi* et *iniqui sensus* omnium hominum animis a natura insitus, circa quædam vivendi principia evidentis æquitatis et sapientiæ, e. g. suum cuique tribuendum, fidem servandam, beneficiis gratum animum deberi. 3°. *Ratio* cuique homini in actionibus suis perpetuus et domesticus monitor est, et cum auctoritate quidem, per dictata rationis de fine et mediis, vocans ad officium jubendo, et vetando a fraude deterrens. 4°. In singulis hominibus est *conscientia*, cujus remorsum etiam sceleratissimi de occultis criminibus sentiunt, ac sibi timent, quamvis superiorem in terris judicem non agnoscant: cujus item jucunda affectione demulcentur ii, qui vitam juxta rationis dictata instituunt. Sensui interno, rationi et conscientiæ consentiunt *naturales propensiones* hominis ad officia vitæ erga Deum, proximum et seipsum: quin et ipsæ *corporis habilitates* motusque spontanei indicant, quid naturæ congruat; ita quippe nulla pars est naturæ humanæ, ex qua legem naturæ non possimus colligere. 5°. Denique *universalis* hominum *persuasio*, et sapientum omnium auctoritas vox est naturæ, maximumque veritatis argumentum.

Prob. 2um. Evidens est, tum quod subditus sciens et non faciens voluntatem domini sui odio et pœna dignus sit: tum quod supremus Legislator sicuti bonis dat præmia, ita malis pœnam infligere debeat in hac vita, aut certe in altera sustinendam, ni serio resipiscant; alias nulla erit differentia legis et consilii, atque leges contemptui fient; cum vero hæc lex suprema sit et universalis, Reges æque ac Principes ligat, qui Deum superiorem habent: nam homines sunt ejusdem naturæ, ejusdemque finis ultimi consortes; ergo æque Dei servi sunt, et subditi supremi Legislatoris, *per quem Reges regnant, et potentes decernunt justitiam*; atque ita turpiter corrumpunt omnia illa principia, quæ venali calamo Machiaveli assectæ in orbem spargunt.